

**РОМАНЮК Віталій Володимирович,**

*кандидат юридичних наук, доцент, декан факультету № 1*

*Харківського національного університету внутрішніх справ*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6077-4591>

### **ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО (МАЛОЛІТНЬОГО) СВИДКА – БЛИЗЬКОГО РОДИЧА / ЧЛЕНА СІМ'Ї ПІДОЗРЮВАНОВОГО В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ**

Збройна агресія РФ щодо України призвела до запровадження на території нашої держави дії правового режиму воєнного стану, що стало початком адаптації кримінального процесуального законодавства до нових реалій.

З метою захисту прав людини і особливо дитини визначено, що зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій статті 7, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених розділом IX-1 КПК України. Змінено назву розділу IX-1 Кодексу на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». Положеннями статті 484 КПК України передбачено звичний порядок кримінального провадження щодо неповнолітньої особи, в тому числі, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо декількох осіб, хоча б одна з яких є неповнолітньою, здійснюється слідчим, дізнавачем, які спеціально уповноважені керівником органу досудового розслідування на проведення досудових розслідувань щодо неповнолітніх. Під час кримінального провадження щодо неповнолітнього, в тому числі під час провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд та всі інші особи, що беруть у ньому участь, зобов'язані здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та психологічним особливостям, роз'яснювати суть процесуальних дій, рішень та їх значення, вислуховувати його аргументи при прийнятті процесуальних рішень та вживати всіх інших заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього.

Чинним кримінальним процесуальним законодавством України не визначається термін «іміунітет свідка», проте його широко

використовують в юридичній літературі та правозастосовній діяльності, а в науковому суспільстві під ним розуміється безумовне (абсолютне) чи умовне (відносне) звільнення переліченого у законі кола фізичних осіб від обов'язку давати показання про відомі їм обставини кримінального провадження. КПК України передбачає загальні правила допиту учасників кримінального провадження, до яких відноситься встановлення допитуваної особи, роз'яснення її прав та обов'язків та безпосередній порядок проведення допиту. Під час допиту свідка останній попереджається про кримінальну відповідальність за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу і за відмову від давання показань. Крім того свідок може відмовитися надавати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї. Проте може виникнути питання – у якій мірі для свідка є зрозуміла сутність зазначеного права, чи обізнаний він у ступеню своїх родинних відносин із підозрюваним, чи усвідомлює він наслідки від надання показань для підозрюваного, який є його близьким родичем чи членом сім'ї, а також наскільки йому є зрозумілим законодавче положення, закріплене у ч. 2 ст. 84 КПК України.

Формулюючи питання про бажання особи надати показання, дізнавач, слідчий, прокурор, суд або суддя розраховують на реалізацію власного бажання учасника кримінального судочинства у т.ч. й свідка, тобто його власне волевиявлення. Чи буде у даному випадку власним волевиявленням висловлене бажання давати показання або відмовитися від них особою, яка не розуміє всієї важливості для підозрюваного прийнятого ним рішення? Слід звернути увагу на те, що свідок, в тому числі і неповнолітній, внаслідок власної необізнаності, небажання мати справу з правоохоронними органами, неприязних стосунків чи з інших причин може промовчати щодо відомих йому обставин, які є такими, що пом'якшують відповідальність, або вказують на невинуватість особи.

Серед опитаних працівників слідчих підрозділів і підрозділів дізнання Національної поліції існує думка, що в тому випадку, коли свідок через свій вік не в змозі оцінити свої родинні відносини, що пов'язують його з підозрюваним, а також значення, яке може бути надане його показаннями, такого неповнолітнього допитувати не потрібно. Постановка питання про те, чи бажає даний учасник процесу відмовитися від дачі показань, було б пустою формальністю через неусвідомлення ним всієї важливості питання. Ставити подібні питання законному представникові неповнолітнього також неприпустимо, оскільки це ставить відмову або згоду дорослого в залежність від його власної совісті. Разом з тим, роз'яснення змісту ст.

63 Конституції України неповнолітньому (малолітньому) свідку в деяких ситуаціях буде виглядати не досить доречно. Така позиція вбачається правильною, оскільки важливість показань у кримінальному провадженні не можна недооцінювати, а власне волевиявлення учасника процесу має носити індивідуальний характер та не залежати від волевиявлення іншої особи, у даному випадку законного представника неповнолітнього свідка. Проте, аж ніяк не всі неповнолітні не розуміють цього. І в той же час в наслідок педагогічної занедбаності, особливостей психічного розвитку та особливостей світосприйняття вони можуть і в більш зрілому віці не розуміти значення родинних відносин. Відповідно, на це потрібно звертати увагу сторони обвинувачення під час підготовки до допиту зазначеної категорії осіб.

Поза всяким сумнівом до допиту неповнолітніх у віці до 14 років слід підходити дуже виважено. На наш погляд, саме до настання такого віку дитина не тільки не здатна розуміти правові наслідки вчинюваних ним дій, але і психологічно не готова самостійно приймати важливі рішення, разом з тим, у КПК України передбачено можливість зазначеної категорії осіб приймати участь у кримінальному провадженні як свідок. Звернемо увагу, що у пп. 11 і 12 ч. 1 ст. 3 КПК України визначено, що малолітня особа – це дитина до досягнення нею чотирнадцяти років і кримінальний процесуальний закон не передбачає ніяких відмінностей щодо участі в кримінальному судочинстві між малолітньою і неповнолітньою особами, крім тих, що визначені у ч. 1 ст. 354 КПК України. Різниця між малолітньою та неповнолітньою особами очевидна. І це визначається не тільки рівнем її фізичного та психічного розвитку, але і можливістю участі в правовідносинах. Як правило, до 14-річного віку діти вже усвідомлюють не тільки значення своїх дій, але й можуть відповідати за свої протиправні дії і нести за них відповідальність. Саме тому за вчинення певних видів кримінальних правопорушень вік кримінальної відповідальності настає з 14 років, а ЦК України істотно розширює дієздатність неповнолітніх саме з 14 років. Досягнувши цього віку, діти вже, як правило, розуміють і характер взаємовідносин, і сутність близького рідства, і наслідки вчинюваних ними дій.

Викладене дозволяє нам дотримуватися тієї позиції, що для допиту всіх неповнолітніх (малолітніх) свідків, а також осіб «молодого віку» з моменту досягнення ними 18-тиріччя, необхідно створити додатковий механізм перевірки їх показань. Винятки станов-

лять випадки, коли та чи інше обставина не може бути з'ясована іншим шляхом. Як спосіб з'ясування відомостей про можливість допиту неповнолітніх (малолітніх) осіб (особливості їх психічного сприйняття та ступеня розвитку) можуть бути зібрані шляхом допиту батьків, вихователів, педагогів, а в разі необхідності і шляхом проведення експертизи.

Таким чином, як позитивне можна відзначити, що кримінальним процесуальним законодавством України в умовах дії правового режиму воєнного стану передбачено можливість доступу особи до правосуддя. Вважаємо, що забезпечення та захист прав дитини у КПК України не достатньо відображено і потребує удосконалення, з урахуванням найкращих інтересів дитини. Вважаємо за необхідне доповнити розділ IX-І КПК України «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» з урахуванням положень статті 40 Конвенції ООН «Про права дитини». Такий порядок здатний оптимізувати діяльність органів досудового розслідування у прийнятті важливих рішень та забезпечити дотримання прав дитини в умовах війни.